

nih deželah so razni živinski goveji rodovi. Tako, postavimo, je rod holandski, švicarski, tiroljski, zgornjoštajarski (Mürzthalerraçe), koroški, ogerski itd. Razni rodovi so tudi različne koristi; tako je ogersko govedo izvrstno za mesó; holandsko ima zelo veliko mleka a ne posebno dobrega itd. Umni gospodar bo toraj skušal, da si v hlev tako govedo nastavi, ki mu donša največi dobiček. To pa doseže po dvojni poti: ali da si iz živine svoje dežele poišče najboljšo za domačo rejo, ali da si poišče tujega, pa njegovi živini primerne plemen. Vselej mora premisliti, kaj je njegov namen z živino: ali da si izreja živino za mleko, ali za meso, ali za vprego in delo. Da je ravno Kranjcem posebno potreba, svoje govedo popraviti in požlahniti, to je gotovo. Saj je lepo slišati od dežele, da ima lepo živino. Da tudi veliko koristi dosežemo, ako svoja goveda zboljšamo ali požlahnimo, tega mi ni treba na dolgo in široko pridigovati; le edino to rečem, da umni kmetovavci na Holandskem, v Švajci, na zgornjem Štajarskem, Nemškem, sploh tam, kjer imajo izvrstno govedo, niso od nekdanj take živine imeli, ampak napravili so si jo z umno rejo sčasoma, tako, da, na priliko, njih krave dajejo jim na dan 20 bokalov mleka po odstavi teleta, in pozneje saj 10 bokalov. Ali ni to velik prid? Ne mudimo se toraj svojo ljubo deželo tudi v tem oziru na višjo stopnjo popolnosti povzdigniti.

Priporočam toraj najprej, da le popolnoma lepe in dobre krave in čvrste bike za pleme izbirajmo; tisti pa, kateri imate več prihodke in več premoženja, kupite si iz drugih dežel za pleme izvrstno živino.

Živino pasemo na paši ali jo redimo v hlevu. Paše so razne; izvrstne, zdrave paše so na planinah in tudi v ravnoti kakor na Nemškem. Kakor človek, tako tudi živina potrebuje pravo mero in pravi red v jedi. Najumniši je, da živino napasemo v hlevu trikrat na dan: zjutraj, opoldne in zvečer.

Poleti se poklada živini zelena (frišna) klaja, trava, detelja itd. Umni živinorejci priporočajo, da je prav koristno, da surôvo klajo sè suho, čeravno ne veliko, vendar malo, pomešamo, ker to živini bolj hasni in živina brez nevarnosti tako klajo vživa. Ako smo živini suho klajo dajali, ne smemo hitro nehati in ji surôve dajati; prestop suhe klaje v zeleno surôvo naj se godi le počasi in po malo. Najboljša klaja je mrva, posebno otava, ker ona ima več redilnih tvarin v sebi. Tudi slama ječmenova, ovsena, pšenična, ržena je za klajo. Najboljša je ječmenova in ovsena.

Dobro za klajo je korenstvo; treba je pa, da korenstvo izrežemo in pokuhamo.

Ako živino pitamo, je posebno dobra klaja krompir, vendar je treba gledati na to, da ne dajemo živini takega krompirja, ki kalí; kajti tak krompir živini škoduje. Tudi detelja suha je posebno dobra klaja živini.

Sicer so ostanki raznih fabriških izdelkov, pomije, obloda, dobri za klajo.

Tudi zrnje dajemo živini, in koristno je, da zrnje na debelo zmeljemo, ker celega zrnja živina ne pokuha dobro, in tako se mnogokrat celo zrnje v gnoji najde.

Dobro je, da živini prešanje dajemo, ker ta klaja je bogata mastí, in treba je tudi živini, da dobiva nekaj take klaje.

Da sol živini posebno hasni, je vsakemu dobro znano, ker ravno sol obudi radojednost. Priporoča se, na dan srednji veliki govedi 3 do 4 lote solí dati.

Treba je tudi, da živino z dobro, zdravo vodo napajamo, ali v hlevu ali na rekah itd. Vedno je pa varniše, da živino v hlevu napajamo, ravno v tacihi časih, ko razgraja kaka živinska bolezen, ktera se hitro zatrosi, ako se goveda vse vasi skupaj napajajo. Na Ogerskem imajo večji posestniki, kateri živino v hlevi

redé, v hlevu tako napravo, da vodo v žleb napeljujejo, pa jo potem zopet izpeljati morejo. Naprava je ta-le: Vodo napeljujejo po cevéh do hleva; tu je cev povzdignjena, in tako voda pride v širok žleb pod strop; od tod pa je voda razpeljana po vsem hlevu; iz velikega žleba izhajajo male cevi, ktere iz vrha v žlebe vodo izlivajo. Ko se je živina vode napila, se odpre v žlebu jama, in voda se izteče iz žlebov. Opomnim pa, da so spodnji žlebi kamniti, toraj za to napravo izvrstni. Jame pa, ktere vodo iz žlebov izpuščajo, so na koncéh žlebov vsekane; voda se izteka na tla, in tukaj je zopet naprava, da se lepo izteka in da hlev na tleh suh ostane.

Živino moramo vedno čediti in ji dobro nastiljati.

Konečno opomnimo še to, da je imenitni kemikar Grouben na kemičnem potu preiskal mnogovrstno klajo, kakor mrvo, slamo, deteljo, korenstvo itd. Napravil je table, v kterih na tanko zapisano stoji, ktere posebno redilne dele ima ta ali druga klaja*), in je tudi sestavil v tablah na tanko, koliko da je treba klaje in kakošne, primerne starosti in teži živinčeta. Videl sem skozi leto in dan, rediti živino po tablah tega kemikarja, in prepričal sem se, da je izvrstno njegovo delo.

Fr. Povše.

Gospodarske novice.

* Na Reki in v okolici njeni ne bode letos trgatve (bendime), ker je bolezen vse grozdje pokvarila. — Tako piše graški časnik „Telegraf“.

* V Sussex-u na Angležkem se je prikazala nova svinjska kuga, ki je goveji (?) kugi podobna; mnogo gospodarjev je v kratkem času po 20 do 50 prešičev zgubilo.

* Na Angležkem je po uradnem naznanilu za govejo kugo zbolelo 213.675 goved; izmed teh so jih pobili 48.508, 121.571 jih je poginilo, 29.741 ozdravelo; kam jih je 13.855 prišlo, se ni izvedelo.

Zgodovinsko-politične razprave.

Avstrija v različnih dóbah.

1. Avstrija pred letom 1848.

Po bitki pri Kraljevem Gradcu in po miru sklenjenem v zlati Pragi, mnogo je premenjeno stališče Avstrije.

To nam daje povod, da pogledamo v zgodovino njeno, ki nam kaže razmere avstrijskih narodov.

Odkar so vladarji česke, ogerske in avstrijske krone tudi sedeli na vélikonemškem carskem prestolu, je sama ta okolnost avstrijske Nemce čez njihov broj in njihovo državno veljavo povzdigovala in dajala jim neko prevago. Po takem so vsi narodi v Avstrii, kar se tiče nemške politike, bili skoro v enaki legi; samo narodi ogerske krone znali so se, ko so jim ostali avstrijski narodi in posebno tudi Čehi pomogli razlomiti turški jarem, ubraniti posledic te enakosti, ter so zmiraj gledali, da si pridržé neko privilegijo v tej legi.

Dokler je po vsej Evropi vladal latinski jezik, ni tudi bilo prašanja o narodnostih avstrijskih; vsi izobraženi možje so pisali v pisarni kakor tudi v javnosti le latinski. Al ta lega se je bistveno premenila, ko je Martin Luter po svojih spisih latinski jezik podkopal ter nemškega postavil na njegovo mesto. V Avstrii pa, ki se je od nekdanj, še več pa od protestantskih časov, držala tudi talijanske politike ter tudi nanjo skor tako gledala kakor na lastne svoje zemlje, ni

*) „Novice“ so to tudi že naznanile svojim bralcem.

se nemščina tako hitro razširjala, kakor po severni, protestantski zemlji; še le cesar Jožef II., ki je prvi oklical potrpnost (tolerancijo) v verskih rečeh, je pa tudi nemščini, tej zaveznici protestantizma, široko odprl vrata v celo Avstrijo.

Al to je nesrečna una ura, ki je po naši državi enemu narodu, to je, nemškemu, podelila očitno prevago, in to po vseh zemljah Avstrije, tedaj tudi na Oggerskem, kajti sedaj so z Nemci vred tudi Slovani, Rumuni (Vlahi) in Magjari dobivali v nemškem jeziku zakone in povelja.

Ko bi Nemcev saj bila polovica stanovnikov avstrijskih ali pa še več od polovice, bridka bi bila bila za ostale narode, ki bi morali plesati, kakor bi bila godla nemščina. In bili bi po takem videli, da bi bile utegnile nastati take razmere kakor na Pruskem, kjer na Poznanskem se zelo podpirajo razna društva Nemcev, da vse zemlje, ki jih morajo prodati Poljaki, pokupijo ter spravijo v nemške roke. — Al službena statistika od leta 1857, ko so tedaj v celó nemškem času preštevali narode, ni mogla, čeravno jih je z lučjo iskala, več kot nekaj čez 7 milijonov Nemcev najti, katerih je precej veliko razkropljenih do Bukovine in Kotora poleg Črne gore. Slovanov pa šteje čez 14 milijonov.

Že sam cesar Jožef II. je videl poslednja svoja leta, da ne gré kakor je mislil niti z enako politiško obleko, niti z nemškim jezikom. Posebno so se Ogri protivili temu početju, in za Leopolda II. prevrglo se je skoro vse do temelja, kar je za veke mislil zidati prenašli cesar Jožef. Absolutizmu politiskemu in jezičnemu bilo je konec, ko je cesar Leopold 1791. podpisal zakone predložene oggerskemu zboru; iztočna stran Avstrije pridržala je stari svoj ustav, samo jezik latinski pustili so v večnem miru ravno tako, kakor ga je cesar Jožef za veke pokopal tudi na zapadni strani Avstrije. Al dasiravno so hudo protestovali zoper novi — nemški jezik, vendar so na iztočni strani vpeljali enako krivico, kakoršno so komaj odbili od sebe; tudi Magjari so vsem narodom, živečim pod oggersko krono, začeli siloma vrivati tuji — magjarski jezik; Slovaki, Rusini, Rumuni in južni Slovani (Hrvatje in Srbi) imeli bi poprijeti azijski, malo obsežni magjarski jezik.

Od tega časa imamo tedaj, zunaj južnih, na talijanski jezik osnovanih krajev, dva glavna različna jezika, ki sta vladala kakor edinozveličavni lek za izobraženost, za omiko in pa za službe državne; Galicija dodala se je, kar se tega tiče, zapadni nemški polovici.

Odkar je 1815. leta Avstrija za izgubljeno nemško krono dobila predsedništvo v neživotni nemški zvezi, ter je zapadna stran Avstrije, razun čisto talijanske Lombardije in Benečije, privržena bila véliki Nemčiji, jele so rožice germanizovanja na silo cveteti po vseh poljih česke, poljske, rusinske in slovenske zemlje. Kjerkoli pa na jugu nemščina ni mogla nadvladati, raji je pustila talijanščini prevago, kakor da bi kakošnim bodi Slovanom kje popustila ravnopravnost. Enako absolutistiški je na iztočni strani začela se šopiriti magjarsčina, ter pod svoje perute spravljati vse, razun Reke, s talijansko svojo kulturo, ktero bi pa bili sčasoma kulturaši v Pešti tudi pomagjarili, ako bi jim bilo mogoče bilo pregristi jedro hrvaško. Al ker jim jezik ni evropski, ni omikan, in ker so še le 1791. leta začeli klestiti najdebeleje veje, da mu dajo nek spodoben oblik, in ker temu malo obširnemu narodu razun centralne Azije ni nikjer rodbine in bratov, ni jim kaj prav sreča hotela streči, posebno pri južnih Slovanih ne, dokler je v zapadni strani več vzrokov pripomagalo v to, da je nemščina prevago zadobljeno držala v rokah svojih.

Prvi so zoper magjarsko supremacijo javno protestovali na Hrvaškem in v Slavonii, in to že precej rano, ter staremu protestu zoper politično prevago in centralizacijo magjarsko in stari branitvi hrvaške avtonomije dodali protest zoper magjarski jezik. Ko so se pa začeli tudi Slovaki močno gibati, so Magjari, sploh enako hudi centralisti kakor Nemci (dasiravno le-ti pravijo, da so federalisti — „lucus a non lucendo“), s krvavimi sredstvi 1848. leta podvrgli si Sedmogradsko ali Erdelj, ki je popred več kakor 300 let imel poseben, neodvisen ustav, ter so tako skupno skušali Slovake in južne Slovane vrivati v magjarski koš. Al kakor so Magjari se centralizovali, tako so se posebno Hrvatje začeli ozirati za istim sredstvom, ter so najpopred kajkavski (slovenski jezik) prav pametno izmenili z unim, kateri se zraven Srbije govori po Slavonii, po vojaški meji in Dalmaciji, in malo za tem so začeli delovati o politiški centralizaciji, to je, o zedinjenji Hrvaške in Slavonije z vojaško mejo in Dalmacijo. Kar se tiče jezika, se je Gajeva ideja od leta 1835. izpolnila; štokavski jezik čuje se službeno po trojedni kraljevini; o politiški centralizaciji pa se deluje posebno od 1848. leta, ko je hrvaški zbor v veliki stiski od strani magjarske genijalno pokazal pot do avstrijskega federalizma, za kterega pa 1861. leta in še manje letošnji ni kaj več maral. V Erdelji je podoba, da Rumuni ali pa Romani še nimajo krepkega življenja, ker so se od malobrojnih Magjarov zopet tako lahko dali preobladati.

Slovakov Oggerska šteje skoro toliko, kolikor Magjarov. Al veliko jim škoduje materialno siromaštvo, nad katerim se šopirijo magjarski bogataši in slovaški odpadniki, kateri se, kakor povsod, priklanjajo „zlatemu teletu“ sv. pisma. Drugi vzrok je razdrobljenost vere, ker je med njimi katoličanov, Luteranov in reformljanov, in to Magjarom služi v njihove nakane. Tretji nekaj daljnji vzrok je ta, da vsled vražjega slovanškega separatizma ne pišejo več, kakor nekdanj, po uradih českega jezika. Zato Magjari tako marljivo podpirajo slovaški jezik, samo da ne bi duševne pomoči dobivali iz česke literature. Slovaška „Matica“ v S. Martinu bode vendar sčasoma duševno središče slovaško.

Na zapadni strani prebudili so se Čehi in Slovenci skoro ob istem času.

Čehi so se začeli prebujati o času francoskih bojev; prava literarno-politiška delavnost začela pa se je še le po pariškem miru. To jim je na obojem polji veliko pripomoglo, da so izvedenci véliki in prebogati zaklad stare literature posebno iz časa husitskih bojev in vélikega Komenskega začeli izkopavati iz debelo nasutega nameta in praha. Njihov razvitek v literaturi in na politiskem polji ozira se zraven literarnega panslavizma zmiraj na stare česke okolnosti, ko je česka zemlja za kralja Karola Nemcem kazala pot do omike. Al ker se jim je prepirati z nemškim duhom centralizovanja, centralizujejo se tudi oni ter zahtevajo, da se jim v nekem oziru pridruži Moravska in Šlezka; podoba je, da Slovani moravski in šlezki gredó ravno za tem; le da jih v tem zadržujejo Nemci, kateri živé po teh zemljah, manj ali več razdeljeni in razkropljeni.

Enako so se Slovenci začeli buditi za francoskih bojev, ko si je Napoleon veči del njih dežel prisvojil po začetku tekočega stoletja, ko jih je vse zedinil v „kraljestvo ilirsko“, dodavši jim še en del Dalmacije in vojaške meje. Razvitek je nam Slovencem težji, ker ni stare literature, kakor jo imajo posebno Čehi in nekaj malo tudi Dubrovčani; iz druge strani pa, hvala Bogu, nismo razcepljeni na razne vere, ampak smo do nekaj malega oggerskih Slovencev vsi katoličani. Al ko se je 1848. leta videlo, da se mi začenjamo povzdigovati literarno in politično, razdelil nas je Schmerling na šest de-

želnih zborov, ki imajo vsak malo po več poslancev, kakor jih ima mestni zbor ljubljanski, ne gledé na une, ki so na Benečanskem in na Ogerskem. Al ravno to nas uči, kaj nam ima biti glavni predmet naše politike. (Dal. prih.)

Ozir po domačii.

Popis starega grada pod sv. Pavlom,

in pa prošnja, naj pové, kdor o njem kaj več vé.

Lep jesenski dan je bil, ko sem se napotil na hrib sv. Pavla, kateri je blizu kamenjske fare pod trnovskim gozdom. Pod tem hribom na južni strani se še dandanes razvaline starega grada vzdigujejo pod silno nebó. O tem gradu ljudje mnogo govorijo; ako jih pa po prebivalcih tega grada poprašáš, ne bo ti mogel nobeden pravega povedati. Nekteri pripovedujejo, da so bili pagani (ajdje) prebivalci tega grada.

Ako prideš blizu grada, vidiš zidovje visoko nad 8 sežnjev, ktero je tako trdno kakor skala. Kamenje ni nič obdelano, ampak tako je kakor ga je vsegamo-gočni Bog stvaril, in kakoršno je bilo, takošno so porabili, ker morda v tistem času niso ljudje še železnega kladva poznali. V zemlji so pa tako široki in dolgi oboki (velbi), da vsak na širokost okoli tri sežnje meri. Opirajo se na sivo skalo. Če v jamo pod oboke stopiš, vidiš, da so prezidani, pod njimi morda so bile hude ječe. Dalje zapaziš dolg obok, ki pelje v dobov gozd, ki raste pred tem gradom, in pod tem obokom bila je morebiti skrivna pot iz grada v gozd. Gozd zdaj ni velik; le majhni dobi rastejo v njem. Al kmet, ki mi je to kazal, mi je pripovedoval, da tū je bil nekdanj velik dobov gozd. Pod nekim obokom je tudi izvirek, kateri je zdaj zasut.

Iz tega grada so ozke stopnice na hrib sv. Pavla, še zdaj se vidi njih sled. Hrib je na južni strani strm, pa tudi stopnice so ravno tako strme. Tako moraš po njih stopati, kakor da bi šel po lestvah. Stopnice so v skali; na strani pa je zid, kateri je še čez poldrug seženj širok; ta zid obdaja hrib na vseh straneh. Ravno tak je, kakor nam stari Rimci svoj Kapitol popisujejo. Na nobeni strani ni mogel sovražnik na hrib priti. V zidu so majhne luknje, skozi ktere so morda sovražnike opazovali.

Tako sem prišel s kmetom na vrh hriba. Na njem zapazim tudi še ostanke zidov. Vprašam ga, kaj neki je bilo tukaj? Odgovori mi: tukaj je bilo mesto, kakor so mi moji preddeje pripovedovali. Gledam, in res je videti, da so mogle nekdanj tū hiše stati. Še ulice so dobro poznati in temelj hiš. Vprašam ga: kdo pa je tukaj prebival? Morda Rimljani v starem veku, mi odgovori.

Dalje greva na severno stran. Tukaj me zopet kmetič ustavi in reče: pogledite noter. In kaj je bilo? Grob in kosti umrlega človeka. Grob je čedno sezidan; lepe škrlí ležé na tleh, na vrhu groba pa je bila velika široka škrl. Tudi ta grob kaže, da je veliko let preteklo, kar je bil sezidan. Kostí so bile še vse v redu, kakor jih ima vsak živ človek. Grob je bil zidan v podobi piramide; to je tudi znamenje, da je že veliko let minulo, kar so tukaj ljudi pokopavali.

Dragi čitatelj! to ti vse kaže, da so mogli nekdanj ljudje tukaj prebivati; al to se mi čudno zdi, da naši prebivalci o tem nič ne vedó. Zgodovina nam menda tudi nič ne pripoveduje niti od ljudi niti od grada niti od mesta. Gotovo je pa to, da ljudje so mogli tukaj prebivati, ker so znamenja še gotova. Pred 80 leti je bila na hribu cerkev sv. Pavla, kajti še dandanes ima hrib od te cerkve imé. Vprašal sem stare ljudi, ali so

morda tukaj ljudi pokopavali? Odgovorili so mi, da ne pametijo tega in da tudi niso od preddejev nikoli slišali kaj tacega.

Dragi čitatelj „Novic“: lepo vas prosim, ako se med vami kdo najde, ki kaj zgodovinskega vé od tega grada in hriba, naj nam pové. Kar sem od družih ljudi izvedel in o čemur se sam prepričal, to sem zapisal.

V Kamnjih 8. septembra 1866.

Ozir po slovanskem svetu.

Etnografična (narodopisna) razstava v Moskvi na Ruskem.

(Dalje.)

II. Predmeti domačega življenja.

Že pred je povedano, da je namenjeno, vsako skupino, ki kaže ktero pleme, ali kateri po svoji posebnosti imeniten kraj, obdati z vsakterimi rečmi domačega življenja, ktere to življenje upodobljujejo in gledalcu razkladajo. Zato je želeti, da bi se dobile značajne reči od domačega življenja iz vseh krajev, kakor so: Hišni lišp in hišna oprava, hišna in mizna posoda, godbeno orodje, otroške igrače, reči za očitno in domače bogočastje (posebno maliki), poljsko in obrtnijsko orodje, slike od čolnov in ladij in njih priprave, in od stanišč, potem mere in vage.

Za to reč ni treba nobenega razlagovanja; in mi dostavljamo samo to-le:

- Kipi (modeli) in obrisi od ruskih in družih slovanskih hišnih poslopij bi nam bili zeló zeló po volji;
- po volji bi nam tudi bili prizori, povzeti iz raznih okolščin národnega življenja, pa tudi imenitni razkazi od krajev, v katerih národ prebiva.

B. Antropologiški (narodopisni) razdelek.

V ta razdelek spada vse, kar se tiče značajnega fizičnega stvora raznih plemen in narodov. On se po svoji naravi delí v dva podrazdelka, katerih eden bo obsegal predmete, ki razlagajo vnanja znamenja, kterege plemena; a v drugem gredó priprave, ki razkazujejo njegov notranji stvor. To je polje, ki je pri Slovanih še čisto zanemarjeno. Toraj je želeti, da bi slovanski zdravniki in naravoslovci posebno prizadevali si za slovansko antropologijo. Ne bo odveč, če omenimo bitne skupine in priprave, katerih odbor želí za razstavo in muzej.

1. Doprane ali cele slike in fotografije, ki kažejo obličje od spred (en face) in od strane (en profil). Obračamo se do vseh slovanskih fotografov, da nam pošljejo čem večo zbirko podob kterege kraja. Mi želimo obilne zbirke zato, ker je tudi pri plemenih, katerih obrazi so si zeló enaki, veliko različnosti, ne samo po spolu, starosti in življenji, ampak še celó pri istem spolu in istih letih. Vsaki sliki naj se pridá stanova-lišče, narodnost in starost.

- Mumije in mumificirane glave raznih plemen.
- Tistih čepinj (lubanje) in ogródi.
- Čepinje, ogródi in druge reči iz starinskih grobov in gomil.

Preiskavanje starinskih grobov in gomil je važno ne samo za antropologijo, ampak tudi za zgodovino.

Čas, da se pošljejo fotografije in obleke ene cele skupine za razstavo, trpi do 1. novembra t. l. Posamezne reči se lahko pošiljajo še do konca tega leta. Za muzej se pošlje, kadar koli, lahko. Pošiljke naj gredó na Dunaj z napisom: Vis. častiti gospod Mihel Rajevski, protopop pri ruskem poslanstvu na Dunaji (Wallfischgasse Nr. 3).

(Kon. prih.)

godí; da bi sicer občnega zbora, h kateremu prihajajo družniki celó iz daljnih krajev, treba ne bilo itd.

Gosp. dr. Jan. Bleiweis omeni, da vsaka pravda sicer dobí advokata, ki jo zagovarja, in tako tudi ta, ki jo g. Noli pod krilo svoje jemlje; al zbor smé le postopati, kakor veleajo pravila. Ako g. dekan Burger in g. Noli nista zadovoljna in mislita, da ima občni zbor premalo pravic, jima ne ostane nič družega, kakor nasvetovati, da se pravila premenijo. On podpira predlog g. Sveteca.

Gosp. Svetec zavrača g. Noliju, da je povedal le priliko, ki ni toraj kar resnica; da se volivci mestnega zbora zbirajo vsako leto meseca marca, da družniki, ki gredó k občnemu zboru, popred vedó svoje pravice.

Gosp. dr. Toman kaže, da predsedniku je naloga skrbeti, da postavnost vlada v zboru; da se obrača č. d) §. 12. na druge reči, na pr. na prepír o pošiljanji knjig itd.; da tedaj po §. 19. o tem ne more dati glasovati, naj bi torej g. Noli preklical svoj nasvèt.

Gosp. Noli govori, da predlog, naj se pravila prenaradijo, bi zdaj ne hasnil, da pa svojega nasveta o tajniku in o §. 12. ne more preklicati ter dá želí, da se njegov protest o tej razlagi zapiše v zapisnik.

Gosp. dr. Tonkli razjasni pravoslovno, da posebna stvar vselej gré pred splošno; in ker je §. 19. prve, §. 12. pa druge vrste, mora obveljati §. 19.; stvar, o kateri je g. Noli govoril, ni nikakoršen prepír.

Gosp. Noli ugovarja in ostaja pri svoji trditvi.

Gosp. prvosednik pové, da ostane to do prihodnje odborove seje, do ktere se gospodje, ki opravljajo tajništvo, pogodijo.

V pomenkovanji o računu prosi g. blagajnik, naj zbor izreče: ali se bodo za naprej še obligacije kupovale, in ktere? Sam imenuje zemljiške.

Gosp. Pour misli, da bi bile bolje akcije od železnic, in svetuje, da se izvoli v odboru odsek, kateri naj poižvé, ktere več nesó in ktere naj se kupujejo za Matico.

Na opombo dr. Zupanca, da je nevarno to o času vojske, in na vprašanje g. prvosednika, ali hoče zbor o tem kako naročilo dati odboru, po glasovanji pade g. Pourov svèt, in odobri se g. Zupančev, naj se kupujejo obligacije zemljiškega odškodovanja.

Potem je bila volitev odbornikov namesto izvajalnih na vrsti; oddali so se volilni listi in za skrutinovanje naprosi g. prvosednik gg. Lésarja, dr. Zupanca in Vavrú-a.

Ker posamezni udje niso dali nobenih nasvetov, poprime besedo dr. Bleiweis, da odgovori na vprašanje zastran Vodnikovega spominka ter pové, da hranilnična knjižica imado oktobra t. l. 1742 gld. 80 kr. in da izroči knjižico gosp. blagajniku, naj jo shrani v Werthajmovi skrinji.

K sklepu ponavlja g. predsednik zagotovilo, da se odbor sam ni hotel polastiti nobenih pravic, da je redno opravljal svoje dolžnosti, in se zahvaljuje vsem, kateri so se udeležili vélikega zbora, ker občni zbor Matičin je slovesnost vsega naroda slovenskega.

Skrutinovanje volilnih listov je bilo 28. septembra; izid volitve je pa ta-le: Oddanih je bilo 61 listov, izmed katerih eden ni imel podpisa in zato je bil zavržen. Glasovi so se razdelili tako-le: po 59 glasov so dobili gg. dr. Jan. Bleiweis, Anton Janežič, Luka Svetec, 57 g. Iv. Vavrú, 51 g. Fidel Trpinec, 50 g. Jož. grof Barbo, 49 g. Andrej Winkler, 44 g. Anton baron Cojz, 42 g. dr. Jož. Ulaga, 28 g. Peter Hicinger, daljnji glasovi so se razcepili na 18, 10, 9 itd. do 1. Po večini glasov so toraj za nove odbornike izvoljeni imenovani gospodje. Ker 14. §. Matičinih pravil pravi, da mora izmed 40 odbornikov

vsaj 16 navadno prebivati v Ljubljani, zato se iz tega lahko razvidi, da smé Matičini odbor imeti tudi več ko 16 odbornikov v Ljubljani bivajočih; ker g. Svetec zdaj biva v Ljubljani, zato je odsek za skrutinovanje njega zapisal med ljubljanske odbornike, tako da prihodnji Matičin odbor šteje 17 ljubljanskih in 23 vnanjih odbornikov.

Zgodovinsko-politične razprave.

Avstrija v različnih dóbah.

(Dalje.)

2. Avstrija od leta 1848 do 1860.

Ta narodna gibanja, ti slovanski koraki stopili so na vseh stranéh 1848. leta prvíkrat z velikim hrupom pred svet.

Kar se tiče zapadne Avstrije, odbijali so Slovani na Českem nemški parlament v Frankobrodu po slavno znanem odgovoru najizvrstnejega današnjega povestničarja českega, in ravno tako tudi vemo, da so poslanci iz slovenskih dežel s hudo malo glasovi (neki kranjsk poslanec s 7 glasovi) odpotovali v Frankobrod, narod ni hotel kaj vedeti o teh veliko-nemških komedijah. In ko so istega leta štajarski Nemci zvonili rogoviležem v Beču na pomoč, dolnji so se Štajarci posebno po slovenskih goricahtudi pripravljali, al — ne za Beč, ampak zoper rogoviljstvo nemško. — Kar se tukaj hvala Bogu! ni dogodilo, to pa se je vresničilo na iztočni strani, kjer so Magjari pokazali, kamor z novim ustavom leta 1847—1848. nameravajo. Južni Slovani so pograbili orožje ter je nesli zoper Magjare; imena Jelačića bana pravi južni Slovan ne more drugače izreči, kakor z največim poštovanjem; ime Stratimirovićevo še sedaj svetlo blišči na nebu avstrijskih Srbov; Slovaki so se gibali in od svoje strani tudi doprinesli, kar je bilo mogoče, da pokažejo slovanski protest zoper magjarsko nasiljevanje. In da-siravno je leta 1850. nastopil absolutizem, niso tega krivi ne Jelačić, ne Čehi, niti sploh Slovani; ker prva je dolžnost narodu, da se obdrži na življenji; kdo si bo brez vse brambe dal odrezati glavo! — A čudna je reč ta, ki je nastopila leta 1850. Slovani kakor narod so edini 1848. leta zvesto branili Avstrijo, Nemci in Magjari trgali so jo na dve, Talijani na tretjo stran. Al nastopivši nemški absolutizem pritisnil je v narodnem oziru najhuje ravno Slované, katerim do 1860. leta se ni smelo reči, da so le edini oni obdržali državo; — kar je koli dihalo slovanski, ni se smelo narodno gibati, kakor da bi bil Palacký 1848. leta grešil, rekši, „da bi avstrijski Slovani morali osnovati Avstrijo, ako bi je ne bilo že gotove.“ In ker so Magjari kakor preobladani puntarji bili na tleh, zato so izmed gori omenjenih narodov edini Nemci nosili véliki zvonec kulture in absolutizma.

Deset let vladal je po vseh kotih absolutizem; germanizem je z novega pokríl vse slovanske, magjarske in rumunske kraje, in začel se je v svoji prevzetnosti in slepoti vrvati še celó tam, kjer je do sedaj brez upiranja vladal talijanski jezik; ne samo Dalmatinci in Istrijani, ampak še celó Lombardezi in Benečani morali so se učiti jezik materne Tevtonije. Absolutizem je hudo gospodaril na materijalnem polji; narodi so začeli pešati po prevelikih davkih, novih poti do dohodkov pa absolutizem ni znal odkriti. Poleg tega so germanizacijo kaj težko čutili Čehi, Slovenci in — Magjari, kateri so popuntavši se največ primogli k temu, da se je absolutizem z germanizmom zopet vgnjezdil v Avstrii.

Hudi bitki pri Magenti in pri Solferini 1859. leta odločili ste o tej hudi mōri avstrijskih narodov. Ker je hudo delovalo na zunanjo čast naše države, da je voj-

ska (armada), na katero je desetletni absolutizem trošil, kar koli je bilo mogoče, po treh hudih bitkah morala zoperniku se ukloniti ter bežati med štiri znane trdnjave, zato je vsak mislil, da mora biti konec absolutizmu in — germanizaciji; tudi se je bilo nadjati, da bo Avstrija opustila osebno politiko na Laškem, ter bolj se oziraje na same svoje dežele celiti začela hude rane, ki so nam globoko vsekane bile po absolutizmu, germanizaciji in po krivi zunanji politiki. Laški boj je 1859. leta v rokah Napoleonovih bil enako sredstvo, kakor 1805. in 1806. leta v rokah prvega Napoleona, ko je iz nekih nemških deželá skoval „rensko zvezo“, da Avstrijo prisili, misliti le na domače svoje zemlje. In res so 1859. leta poredoma mnogi knezovi iz Laškega morali pobegniti, in ni jim več bilo vrniti se ondi nazaj.

(Dalje prihodnjič.)

Glasi v državnopravnih rečeh. Historično pravo in narodna ideja.

Spisal L. S.

„Prosta je pot, ki z ozirom na postavne pravice pelje do porazumljenja vseh narodov Mojih.“

Cesarski manifest od 20. sept. 1865.

Po strašnih državnih zgodbah z velikanskimi nasledki, katerih vrsta se še ne da pregledati, nastopa spet z vso silo na dnevni red notranja organizacija avstrijske države. Nepobitna, menim, je resnica, da mora nova notranja uredba avstrijska taka biti, da bo zadovaljala pravičnim zahtevam vseh avstrijskih narodov, Nemcev kot Slovanov, Madjarjev kot Rumunov, a ne samo nekterih. Iznova nastaja za nas Slovane važno vprašanje: kterege načela se bomo pri tem držali? Ali narodne ideje, ali historičnega prava? Moja misel bi bila: Primimo se narodne ideje! —

Historično pravo je bilo morebiti takrat na pravem mestu, ko se je vlada še trdno držala svojih starodavnih tradicij; ko so na zunaj vladale pogodbe leta 1815., na znotraj pa germanizacija; — takrat, ko se o narodnosti niti črhiti ni smelo. Takrat je res kazalo, uteči se k historičnemu pravu, ker je to edino še nekaj upanja imelo, da se ga bo vlada že iz ljubezen do starodavnih tradicij vsaj kolikor toliko držala.

Dan današnji je to drugače. Narodna ideja je zavladala po svetu. Topovi so pri Solferini in Sadovi razdajali historične ideje, premenili stare historične meje. Kaj naj v tacih okolišinah bode vodilo nam Slovanom avstrijskim? Jaz trdim, da je med vsemi avstrijskimi narodi historično pravo nam Slovanom naj mènj mило, da ugaja mnogo bolj Madjarom in Nemcem, nego nam. Historično pravo je dobri polovici avstrijskih Slovanov historično krivo. Historija je najmilejša tistemu, ki je v faktni posesti; zakaj tudi ta je nekako historično opravičena; pa preočito vidimo, da Nemci in Madjari po istem historičnem pravu zahtevajo gospodstvo nad Slovani. Drže se svojega „Beati posidentes“ — in historično pravo tolmačijo, kakor njim bolje služi. Ali ni nespametno za dvoúmen naslov tega prava dajati jasno idejo narodno?

Mi, prijemši se historičnega stala le blodimo (motimo) sebe in vlado. Povse ga sprejeti ne moremo, ako nočemo samih sebe uničiti. A s tem, da nočemo cega, podkopujemo sami svojo podstavo. Jaz historičnemu principu pripisujem krivico, da Slovani nimamo skupnega programa, pa mislim, da ga niti ne dobimo dokler se bomo na historijo ozirali. Njemu pripisujem jaz tudi strašno različnost v mislih na zadnjem zboru trojedne kraljevine. Kako je mogoče slovansko narodnost spraviti z madjarskim historičnim pravom? Kako n. pr., Reko vtloviti trojedni kraljevini in vendar se historičnega prava držati?

Mi blodimo pa tudi vlado, ker ji kličemo starodavne spomine nazaj, in prečimo, da obilnega števila svojih državljanov ne more zadovoljiti. Jeli mogoče, da bi Slovake, Rusine, Srbe, Rumune, Slovence po historičnem pravu umirila?

In kaj smo neki po tem potu dozdej dosegli? Madjari, katerim smo pripoznali historične pravice, so si iz njih napravili trdnjavo, v kateri vrše brez obzira na druge narodnosti, svojo izključljivo národno politiko. Čehi so historični pravici za ljubo prepustili Slovake, Rusine in Slovence same sebi. Ali so Nemci ali Madjari zato pripoznali pravo česke korune? Ne malo! Doklej se bomo še dajali prevarjati?

Vse se giblje in suče po celi Evropi po načelih narodnostnih, a mi Slovani bi zaostajali? — Mi hočemo živeti, razvijati se in napredovati: to je naše historično pravo, naše pravo od veka. Hvalimo Boga, da je enkrat napočila doba narodnosti, nam Slovanom gotovo najmilejša. Ne bodimo proti njej nazadnjaki; ne glušimo se ji, da ne otide memo brez naše koristi.

Ali porečete: vlada še ne pripoznava narodne ideje. Morebiti da ne. Ali to je spet gotovo, da ne moremo vselej čakati, dokler bi se vlada s to ali ono idejo do dobrega sprijaznila; saj tudi mi imamo na postavni poti pravico vladi pot pokazati, ne samo ona nam; saj vidi, da dandanašnji po historičnem principu svojih narodov ne more zadovoljiti. Ali je verjeti, da se, n. pr., Nemci na Pemske, ali Slovani na Ogerskem ali v Galiciji dadó majorizirati brez nevarnosti tujega vmešavanja?

Jedini národni princip je vsem narodom enako pravičen, on edin more vse zadovoljiti, in tako postati trdno stalo ednakosti, svobodi in bratinstvu med njimi.

Nekteri se bojé, da bi cela kodrcija nastopila, ako bi se hotela država po národnosti organizirati; ali naj se pomisli, da se nobeno načelo, ni historično ni národno, ne da izvršiti do zadnje pike, zakaj vsaka reč gnana „ad extremum“, vodi „ad absurdum“, pa to mora vendar vsak pritrditi, da po narodnosti država nikoli ne bo tako raztrgana in rakosana, kot je zdaj. Pa naj bi to že bilo, kakor si hoče, to je gotovo, da historični princip veliki množini avstrijskih narodov ne more zadostiti, pa vendar zavisi Avstrije moč, in rekel bi, tudi njen ostanek, le od zadovoljnosti njenih narodov.

Ozir po domačii.

Potovanje k sv. Križu pri belih Vodah.

9. avgusta t. l. sem se napotil s svojo sestríčno, ktera mi je na potovanji kot zvesta prijateljica v veselje in krajši čas služila. Ravno sem prišel na Slemo, to je, precej visok vrh, ki mejí Koroško in Štajarsko, ko je začelo zlato-rumeno solnčice lukati iz-za Ježevga vrha, podpornika visoke v nebo strmeče Raduhe, in razpošiljati svoje kristalno-čiste žarke po moji domovini, romantični Solčavi. Vsedši se na zeleno tratico spomnil sem se Davidovih besedí, s katerimi je občudoval stvarjenje Božje, rekoč: „Etenim firmavit orbem terrae, qui non commovebitur.“ Razgled, kateri se ti tukaj ponuja, je nepopisljiv. Na jugu se dviga velikanska Veža, v zahodu gorata Rinka s sivo Ostrico, na severni strani zobata Olševa in v izhodu košata Raduha. Po Ostrici so se sneženi ostanki, kateri bodo letos obležali, v solnčnih žarih enako diamantom v diadem lesketali. Savinja se je šumljaje vila med temnozelenimi pašniki, kot srebern pas. Gorske ptice so posedale po ostro-zobatih robih omenjenih gorá in dvigale se pod višnjevo nadstropje sinjega neba. Hladni vetrovi so pihali in bučeče se zaganjali od skale v skalo. Oddahniši si enmalo sem pri odhodu izgovar-

Gradca, Celovca, Trsta in Poreča? Po samih dobrovoljcih pa, po mali peščici narodnih diletantov nikdar ne pridemo deleč.

Naj si tedaj preišljujemo naše reči, kakor hočemo, vse misli vodijo le na eno prepričanje: da pravega zagotovila in djanskega napredka naše narodnosti ne bo, dokler vsi Slovenci ne bomo imeli enega deželnega zbora, in skupne, našemu zboru odgovorne deželne vlade. Ker pa tega po historičnem pravu nikdar doseči ne moremo, je moj sklep: Dajmo historiji in njenim izročilom slovó in primimo se odločno narodne ideje.

Zgodovinsko-politične razprave.

Avstrija v različnih dôbah.

(Dalje.)

3. Avstrija od leta 1860 do 1866.

Še le po nesrečni bitki na Laškem 1859. l. se je resnobno lotila vlada tega, da se narodom dajo ustavne pravice; pozvala je svetovalstvo državno na Dunaj. Nasledek tega zbora bila je oktoberska diploma. Goluhovski je bil prvi poklican, da naj djansko vredi, kar veleba beseda diplomova. Al tako nesrečen vrednik je bil, da se je brž opustilo, kar je on vstvaril. Na njegovo mesto pozvan napravi Schmerling ustav 20 febr. 1861. Al vês ustav je in posebno volilni red takošen, da tudi s tem ustavom niso mogla državna kola naprej, čeravno jih je Schmerling silil na vso moč in so mu nemški centralisti pritiskali hudo. Naposled so še ti zapustili svojega mojstra. Schmerling je moral z rok dati državno krmilo, nastopil je grof Belkredi in cesarski manifest od 20. septembra 1865 napoveduje avstrijskim narodom drugo — veselejšo dôbo: dôbo, v kateri ima nehati centralizem in ž njim germanizem, ki sta kakor huda môra tlačila vse narode nenemške. Ustavljen je po septembarskem manifestu bil ustav od 20. svečana 1861. leta — al Belkredi je s starimi rokami in starimi nogami, to je, s Schmerlingovimi višimi in nižimi uradniki nastopil novo pot, in Schmerlingovi deželni zbori so ostali, ki so bili osnovani po redu, kateri ima na obrazu preočitni pečat ponemčevanja narodov avstrijskih. In to dvojno je, česar imamo največ obžalovati, da novi državni minister Belkredi ni brž premenil.

Da je podlaga po vse kriva volilnemu redu, jasno nas uče številke, ktere se berejo v letošnjem listu 230. in 231. prazke „Politike.“ Vredno je te številke na tanko pregledati, ker nas uče, kako se je postopalo s Slovani v volitvah za deželne zbore. Predposlavši še le to, da dolnja Avstrija (pod Anizo) neposredno štibro plača tudi z dohodki drugih krajev, ker vsa društva železniška, denarna (banka, credit, bodenkreditanstalt, asekuracije itd.) in vse centralne oblasti (ministerstva itd.) dobivajo svojo plačo iz dohodkov vseh zemljá, ne pa samo iz dolnje Avstrije, preglejmo, kar statistika pravi o pravičnosti Schmerlingovega volilnega reda:

	Plača neposrednjih davkov poprek:	Število poslancev:	tedaj 1 poslanec na:
Gornja Avstrija	2,900.000 gold.	10	290.000 gold.
Solnograško	515.000 „	3	171.000 „
Tirol in Vorarlberg	1,224.000 „	12	102.000 „
Štajarska	2,996.000 „	13	230.000 „
Koroška	932.000 „	5	186.400 „
Kranjska	1,217.000 „	6	202.000 „
Primorje	1,811.000 „	6	301.833 „
Česka	17,551.000 „	54	325.018 „
Moravska	6,832.000 „	22	310.545 „
Šlezka	1,287.000 „	6	214.000 „
Galicija	6,837.000 „	38	179.992 „
Bukovina	593.000 „	5	118.600 „

Iz tega pregleda vidimo, kako hudo malo poslancev ima Česka, Primorje in Moravska v razmerji s Tiroljskim, s Salzburgom in Koroškim.

Še jasneje uči nas statistični pregled ljudstvo po raznih kronovinah:

	Nemcev	Slovanov
Gornja in dolnja Avstrija ima	2,200.000	6.870*)
Štajarska, Koroška in Kranjska	902.147	900.200
Goriško, Gradiška, Istra in Trst	8.150	331.042
Tiroljska, Vorarlberg	525.092	—
Česka	1,800.000	3,000.000
Moravska	483.000	1,351.000
Šlezka	234.000	223.928
Galicija	114.000	4,066.500
Bukovina	37.000	195.000

Iz tega vidimo, da je po teh službenih številkah — ki gotovo niso Slovanom, ampak Nemcem na korist stavljene, 6 milijonov in 303.389 Nemcev in 10 milijonov in 74.670 Slovanov bilo zastopanih v dunajskem državnem zboru. Kako so pa bili ondi?

Iz:	poslancev:	od duš:	tedaj eden od:
Avstrije dolnje	18	1,369.000	76.000 duš
Avstrije gornje	10	688.000	68.000 „
Salzburga	3	140.000	46.000 „
Tirol in Vorarlberga	12	865.000	72.000 „
Štajarskega	13	1,010.000	77.000 „
Koroškega	5	324.000	64.000 „
Kranjskega	6	467.000	77.000 „
Primorja	6	507.000	84.500 „
Českega	54	4,478.000	88.400 „
Moravskega	22	1,878.000	86.000 „
Šlezkega	6	462.000	77.000 „
Galicije	38	4,632.000	121.000 „
Bukovine	5	447.000	89.400 „

Zopet vidimo, da so čisto slovanske zemlje, kakor česka, moravska, galiciška, šlezka, kranjska siromaške pasterke tega volilnega reda; kjer so pa Nemci sami, kakor v Salzburgu, v Avstrii, na severnem Tiroljskem ali pa v očitni večini, kakor na pr. na Koroškem, tam se je veliko več poslancev podelilo. In Štajarska? Kdo je že pozabil živega govora Hermanovega in Razlagovega v Gradcu, kjer dokazujeta, kako je Schmerling Nemce predpostavil Slovincem. In res nas je učilo izkustvo, da v dunajskem parlamentu ni bilo več kakor nekih 48 slovanskih mož in več kakor 120 nemških! To nam tedaj potrjuje, da je vês volilni red osnovan na krivi podlagi; to nas pa tudi uči, kakošni so nasledki nenaravno osnovanih naših šol, za ktere vendar plačuje sam narod. Je li morebiti sad teh šol naraven, če iz njih doraščajo ljudje, kateri se duševno ne razumejo več z unim narodom, kateri plača učitelja in učilnico?

Tak volilni red ne more se nikakor držati, in če Belkredi želi čuti prave misli pojedinih narodov, mora popred volilni red osnovati na pravični podlagi, kadar gre predlagati poslancem životni, za več vekov namenjeni novi ustav. Brez tega, kakor vidimo, ne bo slišal naroda, kakor je v resnici, ampak kakor je — izmišljen v glavi ministra, kteremu je „obljubljena dežela“ bila Nemčija. (Kon. prih.)

Ozir po domači.

Potovanje k sv. Križu pri belih Vodah.

(Konec.)

„Hvala bodi Bogu!“ sem zakričal, ko sem prikorčil na Kramarico, precej visok hrib, ki loči črnsko

*) Tukaj se pisalcu teh vrstic vendar čudno zdi, da v Beču (Dunaji) ni Slovanov? Vemo, da je samo Čehov veliko število; v Beču g. Coernig leta 1861. ni videl Slovanov, na Kranjskem pa je razun 22.898 Kočevarjev našel še skoro 15.000 Nemcev!! Kakor nas uči str. 54 njegovega delca „Die Vertheilung der Völkerstämme in der österr. Monarchie“, šteje zoper jasno svojo besedo le raztresene Nemce, Slovanov pa ne vidi. In vendar iz svojega izkustva vemo, da je v Beču veliko, veliko izobraženih in prostih Slovanov, daleč čez 100.000 duš!!

podelanega prodajati, en del pa izpeljati v grofijstvo Essex, kjer ob bregu leži 7000 oralov neobdelane peščne zemlje. Že je za to in še druga začetja dobila dovoljenje državnega zbora in velikomestne županije. Izdala bo akcij (delnic) za 21 milijonov gold. Ker so stroški vse te naprave prevdarjeni na 24 milijonov, bi utegnile delavnice po 45 odstotkov (percentov) dobička donášati, ako se gnoj prodá po Liebigovem prevdarku. Povsod tedaj so začeli s tem, da bi človeški gnoj spravili v denar, ki se dozda izgublja na izrečeno škodo kmetijstvu. Ne zaostajaj tedaj tudi Ljubljana in nobeno drugo mesto, ki zdaj še izgublja po nečimernosti velike kapitale!

Popotne opazke na Krasu.

Potovanje nekdanje trudljivo in drago, je sedaj, kodar so železnice izpeljane, lahno in cenó. To marsikoga spodbode, da se po svetu ozrè, zlasti, kjer se mora v kratkem času videti brez truda veliko. Vendar pa človeka še najbolj mika tje, kjer je zibelka njegova tekla, kjer je prva mlada leta preživel. Tù ga vsaka tudi mala stvarca spominja preteklih let. Ako vidi, da je kaj lepše in bolje postalo, veseli ga to, — žali pa ga, ako vidi, da to in uno hira in peša, in srce ga žene, da rad svetuje, kako bi se dalo spraviti na bolji stan.

Tako tudi mene mika včasih ozreti se po milem Krasu, kodar sem nekdanje jagnjeta pasel. Veliko se je predrugačilo; nekdanji bogatini so obožali, siromaki so si opomogli; nekdanji lepi borštje so zapravljam in brezskrbnim lenuhom po morji splavali, nekdanje goličave so se pa s pripomočjo delavnih in skrbnih gospodarjev z nadopolnim hrastjem obrastle; zemljišča pridnih gospodarjev so z lepo izpeljanim zidom ograjena, kolikor mogoče po vrhu ležečega kamenja očiščena; brajde pogostoma zasajene z večidel zgodnjo črnino, namesti nekdanjega gnjeta in debelega rofoža, dajejo preljubljeno in dobro kapljico terana, kateri pomaga čez vse Kraševcem na noge.

Sadnega drevja, zlasti češenj, je veliko videti; škoda! da za pomnoženje češpelj malo skrbé, dasi ravno rade rastejo, dobro rodijo in prinašajo posebno dober sad, ki se lahko v denar spravi.

Pogosto popraševanje Goričanov po murvovem perji je v Kraševcih vnelo veselje do murvorenja; vendar kamor se pogleda, je še veliko priličnega prostora za murve, zlasti pri cestah, od kodar se lahko cestna voda in blato (kasaliž) napeljuje, kar murvam rast močno pospešuje.

Na Krasu je tudi posebno ugoden svet in zrak za hruške in jabolane. Po velikosti, barvi in okusu se na prvi pogled loči sadje od sadja drugih krajev. Kraško sadje je čez vse! Za tega del kaže skrbeti, da se sadno drevjiče priravná, kar ni težavno. Kraševci! posnemajte vedenje Dutovljanov v tej zadevi, ki so si napravili lep saden vrt iz revnega skalnatega pašnika. V kratkem jim bode dajal obilo drevjiča za presajo. Sploh je iz vsega pri Dotovljah spoznati, da, kar se počne, vse kaže na prizadetje, da bi napredovali v kmetijstvu. Pa nekaj sem pogrešal, in to je: akacev (akacij), ki bi Kraševcem gotovo v kratkem pomagali iz velike zadrege. Akac raste naglo; drevce dá v 3 letih močno rahlo, in iz štorajih izraste v tem času še več. Dobra podpora bi bili za pomnoženje brajd! Le blizo njiv nikar akacev saditi; sicer jih bo kmalu vsa njiva polna, ker se zaplodijo po dolgih koreninah in po semenu, da je groza. Za grajo pri senošetih je pa akac kaj dober; on gradi dobro in daje mnogo lesa.

Kar pa na Krasu močno oči žali, to so s ka-

menjem nasuti goli spašniki (gmajne). Kraševci saj ste vendar že vsi skusili, da se taki pašniki naglo z raznim drevjem in grmovjem zarastejo, ako so le zagrajeni, da le živina mladicevja ne omuli! Vsem je tudi znano, da veliko veliko kamenja in griže po vrhu leži, ki zatira travo in druge rastline za klajo.

Ako bi se sosedje lotili tako površno kamenje potrebiti, izrastlo bi na tako otrebljenem pašniku na pol in tudi še več paše, — in tako bi bilo mogoče en del gmajne od paše odločiti in nekoliko let pustiti, da drevje in grmovje odraste, pašeči živini bi se pa vendar nič ne prikrajšalo. Tako obraščen pašnik bi potem gotovo več paše dajal kot goli, kjer ob hudi suši vse zgorí. Po tej poti bi Kras v malo letih tisti obraz razgubil, ki oči žali in o katerem ptujci vedó toliko povedati, ter se čudijo, kako je ljudem mogoče, na taki puščavi živeti; pameten, delaven in skrben Kraševac pa vse drugače ceni svojo zemljo; na svoja ušesa sem slišal trditi sedemdeset let starega kmeta, da dobremu gospodarju tudi na Krasu more dobro izhajati in da mu ni treba praznega trebuha po svetu nositi, ako le posebne nesreče nad-nj ne pridejo.

Trta je letos srednje obrodila, zraven je pa tudi bolezen zlasti raztresence močno poškodovala; vendar kar bode vina, dobra bode kapljica, ker se s trganjem dolgo odlašá. — Ajda je letos na vso moč bogata, pa tudi čbele so bogate; toda od drugih krajev brez števila pripeljane tujke so domače skoro popolnoma oropale in zatrle, brž ko je začelo paše primanjkovati. Dosto očiten dokaz, kamo pripravi domače čbelarje z veliko nadušenostjo v deželni zbor zagovarjana „prostost čbelne paše!“

Dr. Jož. Orel.

Zgodovinsko-politične razprave.

Avstrija v različnih dôbah.

(Konec.)

3. Avstrija od leta 1866 in naprej.

Nasledki nesrečnega boja pri Kraljevem Gradcu, ko je pruska vojska v kratkih sedmih dnevih popolnoma ob tla djala našo armado, osnovali so Avstrii novo dôbo, in to je ta, da se ima, stopivši iz nemške zveze, ozirati in skrbeti le za svoje narode, da se ojači v notranjstvu po vpeljavi vsem narodom pravičnega ustava in po povzdigi duševnega in materijalnega napredka, da tako postane jedro zdravo, da je, na kratko rečeno, Avstrija za Avstrijo.

Taka Avstrija bode močna in strah vnanjim sovražnikom.

Kako pa osnovati tako Avstrijo? O tem si stojé dandanes tri forme nasproti: centralizem, dvalizem, federalizem.

Centralistična forma bi tadaj bila na pravem mestu, ako bi v Avstrii bival le en narod, dvalistična forma pa tadaj, ako bi bivala dva naroda, kajti dvalizem ni družega nič kot centralizem — na dva kampa.

Vsakdo, ki Avstrijo vidi, kakoršna je, lahko previdi, da národna lega Avstrije zahteva federalizem, to je, da se glavitne, vsem njenim deželam edino-skupne zadeve, kakor so finance, vnanje razmere, vojska in občno trgovstvo, opravljajo z državno vlado v enem, obcnem državnem zboru, vse drugo pa, da si vsak narod oskrbljuje na domačem, deželni zboru. Tedaj bi ali deželni zbori ali pa narodi neposredno pošiljali v Beč (na Dunaj) poslance za te glavne, občne zadeve; kar pa se tiče upravnih, sodniških, šolskih in družih domačih zadev, o tem bi odločevali deželni zbori. Gotovo ta način nikakor ne bi slabil naše države, ker bi imela

v svojih rokah jedro državno, ampak po takem bi še le svaji in prepiru narodov moglo biti konec.

Al ker vsaka reč na svetu ima svoje slabote, ne smemo zamolčati, da bi po takem slaba bila za vsako premajhno zemljo; to bi se posebno pri šolskih zadevah čutilo; zato bi koristno bilo, da se napravijo nekaj večje skupine ali grupe, kakor na pr. Česka, Moravska in Šlezka skupaj, ravno tako cela Galicija in Bukovina; vse slovenske zemlje skupaj; Nemci srednje in zapadne Avstrije skupaj itd. Ne vem, kako se more reči, da taka skupnost ne bi bila mogoča; saj že zgodovina nam kaže, da — kakor se tiče na priliko, slovenskih dežel — so po dve ali tri bile skupaj ter so imele svoje vladino središče zdaj v Gradcu, zdaj v Ljubljani, zdaj v Trstu.

Al ta program Nemcem in Magjarom ni po volji. Nemcem ni, ker še jih mnogo zmiraj le sanja o centralizaciji, to je, da bi vse narode še dalje držali pod svojim gospodstvom. Magjari pa, kateri na vzhodni strani ravno tako, kakor Nemci na zapadni, gospodujejo toliko nemagjarskim narodom, naslanjajo se na svoj ustav od l. 1848. Al kar nas ste učili l. 1848. in 1849., to bi kmalu se zopet ponovilo, ako bi vlada vpeljala magjarski ustav brez velikih sprememb. Déak je na poslednjem magjarskem deželnem zboru izdelal načrt o unih zadevah, ktere bi Magjari velikodušno (!) hoteli sè zapadno stranjo Avstrije imeti skupaj; posebno se tū prāša o denarnih ali finančnih zadevah; Déak hoče, da v ta namen ogerska krona, to je, magjarski deželni zbor po potrebi, tedaj ne vsakega leta, v državni pošilja 50 mož, in zapadna stran tudi 50 mož; ti pa ne bi kakor parlament, to je, kakor državni zbor se razgovarjali med seboj, ampak pismeno, tedaj kakor dve kancelarii (!), in če se ne bi mogli zediniti o katerem predmetu, ima odločiti — kralj, to je, vlada. Kako čuden ustav — vprašam — bi bil pač ta? To ne bi bila naprava za državo, ktera še hoče živeti za naprej; čisti dvalizem pa, ki ne priznava družega skupnega kakor osébnost zvézo po istem vladarji, je gotova smrt Avstrije; ko bi le prvokrat pihnil vnanji politisk vihar, al pa bi nas zopet užugal Prus, Lah, Francoz ali Rus, kmalu bi jej odkljenkalo za vsegar!

Minister Belkredi — pravijo — da se pogaja z Magjari; al da dosedaj se ni nič dognalo. Nekteri Slovani ga dolžijo, da zanemarja njihove zadeve in njihovo narodnost. Lahko, da je tudi kaj resnice na tem; ali pa niso morebiti nekaj krivi Slovani sami in njihove okolnosti? Ali mar že imamo skupen avstrijsko-slovanski program? Žalibog, da ne!

Ko so Magjari videli, da se se gibati začeli tudi posamni narodi slovanski, za gēslo so si napisali „historičko pravo.“ Kaj jim to pomenjuje? To, da oni hočejo vse zemlje in narode v svoji oblasti držati, ki so od nekdanj pod ogersko krono, tedaj Slovake, Rusine, ogerske Rumune, Hrvaško in Slavonijo in srbsko Vojvodino. Al s tem se ne vjema prisiljena zveza z Erdeljem, ki je čez 300 let bil za-se! Kaj je to tudi „historičko pravo“? Če je ta zveza, izrečena junija meseca 1848., preklicana 1863. in zopet izrečena o početku letošnjega leta, zveza historična, je pač tudi historičen protest Hrvaške zoper magjarsko zvezo, ki je izrečen istega leta in potrjen po kralji leta 1850. Al pri tej priliki pokazali so Magjari, da so mojstri politike, ker po tem novokrščenem — historičkem — pravu so na led napeljali posebno nas Slovane, in mi smo jim drage volje tekli na ta gladki tanki led. V čem neki je podobna historička lega Poljakov, Slovencev, Hrvatov in Čehov? Ne najtanjša nit v zmislu historičkem nas ne veže med seboj. Od onega časa vidimo Slovane razkropljene; Čehi morajo zahtevati česko

krono (in na njihovo srečo bila je precej lepa in obsežna); Poljaki ne vejo, kaj bi s historičkimi pravicami kakor avstrijski Slovani počeli; vendar pa zahtevajo že od poprejšnjih časov, da galički Rusini ostanejo v podložni zvezi z njimi, kakor stojé od leta 1594., zoper katero zvezo pa Rusini že od 1599. leta, vidé nasledke njene, zmiraj protestujejo hudo in živo. Ali imajo z gališko politiko kaj podobnega Čehi, ali trojedna Kraljevina? Slovenija? Slovaška? srbska Vojvodina? Vsaka od njih ima posebno lego, samo da ji historična hudo malo pomaga, kar se tiče narodnosti. Nemci so gospodovali Slovence po historičkem pravu, Magjari Slovake, Hrvate in Srbe; Hrvatje imeli bi se otresti magjarske zveze, ako hočejo narodnost svojo razvijati, in — Slovenci? Narodna naša historija je hudo mlada, stara pa nam je le preveč znana; razdeljeni smo na toliko koscev, da nobeden za-se ni životen; ako nam ostane ta podlaga, životarili bomo, kakor smo životarili dozdej, da se nam je pod oči očitalo, da „vso našo literaturo lahko na enkrat pod pazduho vzameš.“ Saj tudi vidimo, da še celó novine, ki se pišejo v slovanskem duhu, kakor na pr. praška „Politika“, ne vejo kaj družega svetovati nam, kakor da se zgubimo v nemškem morji, ali pa da si pomagamo, kakor koli si znamo! Zato sem gori rekel, da so Magjari kaj dobro računali, ko so nas avstrijske Slovane peljali na „historički“ led.

Ta razdrobljenost Slovane slabí tako hudo, da so izgubili za Avstrijo tisto konservativno moč, s katero so leta 1848. in 1849. delovali dosti zdatno. Vendar smešno je — ako bi tako hudo žalostno ne bilo — kako se ravno pred našimi očmi Magjari, Nemci, Lah in še celó toliko zaostali Grki in turški Rumuni zlagajo po narodnem gēslu, mi avstrijski Slovani pa smo koj panslavisti, če le mislimo na narodnost svojo! Žalostna resnica pa je tudi, da se še sami lovimo eden za enim, drug za drugim, tretji za tretjim geslom, vsi skupaj pa si le kopljemo sami politični in narodni svoj grob! — Ko bi se tedaj Slovani sami ne bili v tem tako raztepli, vlada bi danes menda imela v naši narodnosti neko podlago za dalnje delovanje; kakor pa je sedaj, mora obupati naravno o tem, da smo ji mi kakošen veljaven in bistven faktor za snovanje nove Avstrije.

To so moje misli o federalizmu, dvalizmu in centralizmu avstrijskem. Ne koristi Avstrii stalno, kaj družega, kakor le federalizem; al nikakor oni federalizem, po katerem bi se to, kar Magjari prenapeto zahtevajo za se, dalo vsakemu narodu avstrijskemu; to bi bil gotov Babilon ali pa ples na severno-nemški znani gorji; to bi bil gotov razpad Avstrije, in ta bi pokopal Čeha, Slovake, Slovence, in gotovo za več časa tudi Hrvate, dasiravno pravijo, da malo kdo od njih sanja o tej nevarnosti.

Federalizem, ki ga mi Slovenci zagovarjamo, je federalizem na podlagi oktoberske diplome, vendar tako ga razumevši, da se, razun imenovanih občnih in skupnih zadev, ostale razvijajo na domačem, in bolj obsežnem deželnem zboru.

Slovansko slovstvo.

* Janežičev „Cvetnik.“ — Po nasvetu učiteljskih zborov goriške in ljubljanske gimnazije in višje realke ljubljanske je visoko c. k. ministerstvo „Cvetnika“ I. del za berilo v nižih razredih naših gimnazij in realek potrdilo. Ker je prvi natis tega dela razun 10—15 iztisov že ves razprodan, izide za šolsko rabo do srede tega meseca drugi nekoliko popravljeni natis. Posamezni sestavki so se sèm ter tjà v besedi še nekoliko bolj olikali, 10—12 se jih je pa z drugimi, za